

**L'ofici de matalasser a Barcelona:
un viatge al llarg de la seva història.**

**Inmaculada Richaud López
Maria Isabel Rivas Valdel**

Gremi de Matalassers

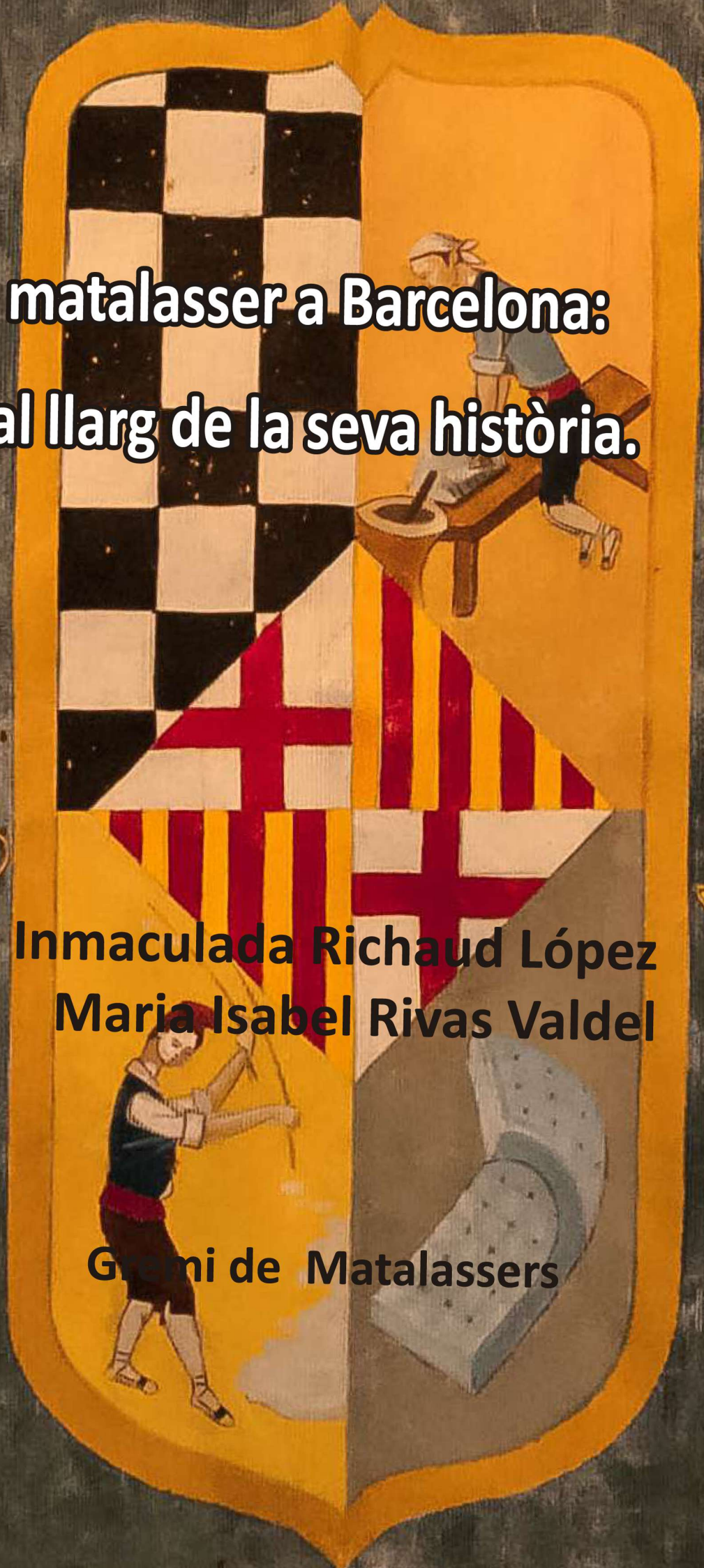

Foto portada:

<http://sarment.blogspot.com/2012/03/oficis-antics.html>

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història.

Inmaculada Richaud López
Maria Isabel Rivas Valdelvira

Gremi de Matalassers

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

PREFACI

Amb aquest llibre volem tenir un record en la memòria de tots els nostres companys i avantpassats, que amb el seu esforç i dedicació van fer possible que el nom del Gremi de Matalassers sigui respectat.

Tenir un agraïment a tots els que ens han ajudat amb el seu treball i professionalitat i que avui són Socis Jubilats del Gremi de Matalassers.

I en nom de tots els socis que continuen treballant, i que fan possible que la nostra història es segueixi escrivint.

A tots ells moltes Gràcies

LA JUNTA

1. Introducció	7
2. Orígens del matalàs i l'ofici	8
2.2. Etruscos i Grecs:	9
2.3. L'Imperi Romà:	11
3. Barcelona a l'Edat Mitjana: una urbs comercial	14
3.1. La ciutat de la baixa Edat Mitjana: el comerç i la vida quotidiana	14
3.2. El llit: la evolució del producte des de l'Edat Mitjana a l'Edat Moderna	15
4. El gremi de matalassers de Barcelona: orígens i organització	17
5. Edat Moderna: una etapa convulsa	27
5.1. La Coronela de Barcelona	27
6. L'ofici de matalasser	33
6.1. El matalàs	33
6.2. Els materials	33
6.3. Les eines	35
6.4. La tècnica	36
6.5. Tipus de matalàs	37
7. OBJECTES CONSERVATS DEL GREMI	39
7.1. Reliquiari de Santa Llúcia	39
7.2. Escultura Santa Llúcia	40
7.3. Imatge de Santa Llúcia	41
7.4. Màquina obridora de llana, dita "Baiona"	42
8. Bibliografia i webgrafia	43
8.1 Fotografies històriques	50

1. Introducció

L'any 2016, el Gremi de Matalassers de la Ciutat de Barcelona contactà amb nosaltres per a que realitzéssim una recerca per tal d'esbrinar la data fundacional i la història del dit gremi a la ciutat de Barcelona. L'interès i la emoció per a conèixer la seva pròpia història que els seus membres ens van contagiar, va esdevenir la principal motivació d'aquest estudi. A partir d'aquest punt ens vam engrescar per anar més enllà dels arxius, volent així plasmar l'essència de l'antic ofici del matalasser i la seva llarga història.

La present publicació pretén estudiar el recorregut històric d'un dels objectes més essencials en la nostra vida quotidiana: el matalàs. Al mateix nivell, situem la seva factura i producció –antigament realitzada per mestres matalassers– que malauradament en l'actualitat s'està extingint amb la contínua industrialització dels oficis i la producció.

Al llarg d'aquestes pàgines el lector podrà informar-se sobre els orígens del matalàs, així com la seva evolució des del Món Antic fins a les proximitats dels nostres temps, centrant-se sobretot en l'Edat Mitjana i en els documents més representatius del Gremi de Matalassers de la ciutat de Barcelona.

Per tal de complementar aquest itinerari històric, també volíem dedicar un capítol sencer a la producció artesanal dels matalassos, tan oblidada –almenys en les grans ciutats– després de la Revolució Industrial. Per últim, voldríem agrair al Gremi de Matalassers de Barcelona, així com al president Antoni Feliu Soler; al vicepresident Isidro Padros Ferreira i al conseller Vicenç Barrau, la oportunitat de poder investigar i conèixer amb tant detall un ofici tan ancestral.

2. Orígens del matalàs i l'ofici

- Què entenem per matalàs?

La definició de matalàs segons l'Institut d'Estudis Catalans, fa referència a: “*Sac rectangular de tela cosit de tots costats, ple de llana, de clin, de ploma, d'escuma de niló, etc., que serveix ordinàriament, estès sobre un llit, per a jeure-hi al damunt.*”¹

” El mot com a tal segons el *Diccionari Etimològic Català* prové de l'àrab, del català antic *matlaf* o *matalaf* (i també *almatrach*), i aquest, de l'àrab *matrah*, ‘coixí gran, sobretot per a asseure's a terra’, derivat de *tárah*, ‘va gitar’².

La paraula matalàs ha anat canviant el seu significat al llarg dels segles però la seva funcionalitat s'ha mantingut intacta: molt probablement ja des de la prehistòria, l'ésser humà ha arreplegat objectes de qualssevol tipus per a fer el seu llit, buscant com guardar-ho tot dins un sac per evitar que els dits objectes s'esbarriïn, creant així el primer matalàs.

- Nocions en el món antic

L'origen del matalàs es difícil de concretar donat que els vestigis que obtenim de ciències com l'arqueologia són només empremtes del que les persones utilitzaven en temps passat per tal de fer més còmode el descans. No podem afirmar amb certesa quins eren els materials que van utilitzar les societats en un passat tan remot per tal de protegir-se de la humitat del sòl i a la vegada que proporcionés un descans més confortable per tal de salvar tot el pes en jeure sobre una superfície. Si bé però, arqueòlegs i botànics han trobat fibres vegetals en el que s'han identificat com a possibles jaços ja en la prehistòria. Un

¹ Definició donada pel Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans.

² Definició donada pel Diccionari Etimològic Català.

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

exemple el trobem datat al 3600 a.C. al jaciment de la cova de Sibudu, a Sudàfrica. Es van documentar plantes de pradera les anomenades Ciperàcies i branques d'arbre del gènere de les *Cryptocarya*³. En aquestes societats utilitzaven materials no molt elaborats, més bé es tractaven d'elements de fàcil accés proporcionats pel propi medi que els envoltava com podem veure en l'exemple del jaciment anterior. És per aquest motiu que a l'hora d'esbrinar el costum antic de dormir sobre quelcom tou, cal recórrer als textos literaris i a l'art on es cita o es veu representat el matalàs. El terme com a tal ha anat evolucionant segons els episodis històrics, les modes, els costums, com veurem a continuació.

2.1. Egipte i Mesopotàmia:

Segons els vestigis mobles domèstics conservats a les grans inhumacions durant les dinasties a l'antic Egipte i les societats mesopotàmiques, trobem llits. Les fibres vegetals d'aquests no es conserven però si que s'entén que sobre d'aquests mobles hi havia una espècie de matalàs per fer més còmode el descans.

2.2. Etruscos i Grecs:

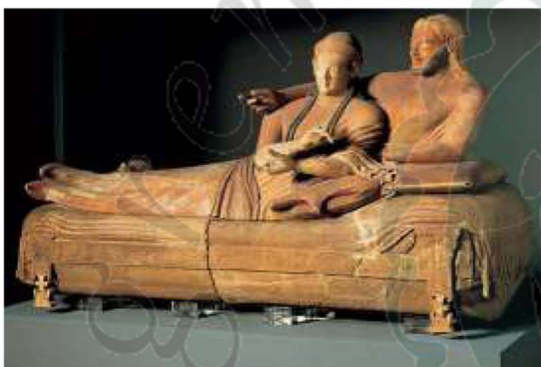
Durant les dinasties a l'antic Egipte i les societats mesopotàmiques, trobem llits. Les fibres vegetals d'aquests no es conserven però si que s'entén que sobre d'aquests mobles hi havia una

Llit funerari d'Iside-Mehtet descobert al tresor de la tomba de Tutankamon. Museu Egipci. El Cairo, Egipte. Foto: <https://es.pinterest.com/>

³WADLEY, L., *et alii*, (2011). "Edad de Piedra Medios lecho de Construcción y Patrones de Asentamiento en Sibudu, Sudáfrica". *Ciencia 9*. Diciembre 2011: vol. 334 heno. 6061, pp. 1388 1391.

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

espècie de matalàs per fer més còmode el descans. Els etruscs eren una civilització de la Itàlia central tirrena concretament a Etrúria del segle X a l'I a.C.⁴ Al segle IV a.C. trobem representacions en l'art etrusc, concretament en l'art dels sarcòfags funeraris. El més conegut es l'anomenat *Sarcòfag dels esposos* de finals del 520 aC, és un sarcòfag etrusc antropeide, d'1,14 m d'alt per 1,9 m d'amplada, fet de terracota pintada. Mostra una parella casada recolzant-se en un banquet en l'altra vida. Va ser trobada en unes excavacions del segle XIX a la necròpolis de Cerveteri. Els dos personatges reposen sobre una base en forma de *kliné* és a dir un tipus de jaç esculpit, una espècie de divan o llit amb

Sarcòfag del matrimoni etrusc de Cerveteri (Itàlia). Imatge extreta de: <https://iessonferrerdghaboix.blogspot.com>.

el capçal corb⁵.

Contemporàniament a aquests sarcòfags trobem ceràmiques gregues, concretament les anomenades de figures vermelles. En aquest cas es representen imatges de banquets, on s'aprecien individus esti-

La figura representada s'anomena Comensal i la música, pintat per Kalos, i es tracta d'un fons d'una copa àtica de figures vermelles del 490 a.C. trobat a la localitat de Vulci.¹

⁴ LARA, F. (2007). *Los etruscos*. Ediciones Càtedra, Madrid.

⁵ TUR, J. R., *Triadó. Història de l'Art*. Barcelona: Vicens Vives, 2008, p. 116.

rats sobre un kliné, amb matalàs i coixins vegetals, tal i com s'aprecia en la següent imatge. Veiem doncs, la importància d'aquests elements dins la vida quotidiana de les societats gregues.

A la literatura grega, trobem una altra referència en *L'Odissea*, el poema èpic grec atribuït a Homer compost probablement al segle IX a.C. En aquesta obra també podem esbrinar més sobre els matalassos en l'antiga Grècia en el moment en el que el protagonista Ulisses parla de la fabricació del seu llit de matrimoni per ell i la seva muller Penélope.

En aquest moment veiem una àmplia gama de colors i el que semblen textures pel que fa a tota la roba que envolten els *triclinis*, i és per aquest motiu en el que es pot pensar en la figura d'un especialista que pugui fabricar i comercialitzar aquests elements. En aquestes cronologies, trobem textos que ja ens parlen sobre la producció –cada vegada més exòtica i luxosa– de coixins, com foren els tallers de les ciutats de Milet, Corint i Cartago. Així doncs, tindriem el possible origen de l'artesà especialista en la confecció de matalassos i roba de llit: el matalasser.

2.3. L'Imperi Romà:

A l'Imperi Romà trobem molts paral·lelismes amb les societats gregues pel que fa al concepte del matalàs. En aquest període es conserven ceràmiques del tipus *sigillata* amb representacions de banquetes semblants a les àtiques abans esmentades. Però també trobem pintures murals amb representacions d'habitacions amb

⁶ GRIMAL, P., (1999). *La civilización romana: vida, costumbres, leyes, artes*. Barcelona, Ediciones Paidós Ibérica.

Mosaic de Centocelle (Itàlia). Imatge extreta de: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Roman_mosaic_Love_Scene_-_Centocelle_-_Rome_-_KHM_-_Vienna.jpg

Escena en pintura mural de la Casa dels Castos Amants, Pompeia (Itàlia). Imatge extreta de: <http://augusto-imperator.blogspot.com.es>

triclinis amb matalassos i coixins a més de tot tipus de teixits⁶. A la literatura llatina, dins de la seva gran varietat temàtica, també trobem molts fragments que ens relaten la vida quotidiana de la seva època, fins i tot la dels soldats.

En el cas de legions romanes, es documenta que aquestes tenien al seu càrrec a persones dedicades a la confecció de llits pel descans de les tropes acampades amb matalassos plens de canya, palla o llana.

Amb l'arribada de la República, a Roma s'incorporen innovacions asiàtiques que són adoptades per les elits socials. Parlem doncs de matalassos i coixins plens de plomes d'aus –normalment d'oca– per tal de ser més toves i còmodes, que trenquen amb la idea del matalàs grec. Alguns autors parlen de grans patricis –personatges adinerats de la societat romana– que demanaven excentricitats tals com folrar un matalàs sencer de pètals.

“Él construyó, a saber, un lecho provisto de cuatro altos cojines y cubiertos de una fina red; los llenó con pétalos de rosa a los

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

que quitaron las partes blancas, y después se reclinaba en él con sus amantes, enterrándose bajo un manto de lirios, ungiéndose con perfumes de Persia.”⁷

Els escrits que parlen de la vida de les societats rurals i de estaments més humils únicament testimonien la utilització d'elements per aïllar el jaç del sòl.

“Cuando una esposa montaraz extendía un lecho campestre de hojas y paja y pieles de las fieras vecinas...”⁸

“En medio de la habitación había un lecho de madera de sauce, cubierto de hojas de árbol. Para adornarle extendieron sobre él un tapiz del que solo se servían en las grandes solemnidades.”⁹

“Ni porque en mis convites se pongan alfombras de púrpura, me juzgaré más feliz, ni al contrario me tendré por desdichado si reposaré mi cansada cerviz sobre un manojó de heno, o sobre lana circense, que se sale por las costuras de los viejos colchones.”¹⁰

Pel que fa a la fabricació del matalàs, es coneix que a Roma, per exemple, es feien diferents tipus de llits depenent de la seva funció:

- *Lectus cubicularis*, matalàs per dormir individual.
- *Lectus dicubitorius*, llits per situar sobre el triclini als banquets.
- *Lectus lucubratorius*, matalàs per estudiar i treballar.
- *Lectus genialis*, matalàs per matrimonis.
- *Lectus funebris*, jaç per situar un difunt. En època més tardana trobem encara representacions de banquets en àmbits funeraris com les celebracions als *stibadiums* en honor als morts o representacions paleocristianes a catacumbes.

⁷ Aeli, 5.

⁸ Juvenal, *Sat.* 6.

⁹ Ovidi, *Metamorfosis*, 8, IV.

¹⁰ Sèneca, *De Vit. Bea.*, 25, 2.

3. Barcelona a l'Edat Mitjana: una urbs comercial

3.1. La ciutat de la baixa Edat Mitjana: el comerç i la vida quotidiana

Abans de centrar-nos en descriure pròpiament el gremi medieval dels matalassers, creiem necessari exposar breument un panorama històric sobre la ciutat de Barcelona a partir del segle XIII. Cal recordar que malgrat l'Edat Mitjana sigui una època en la que s'establiran molts dels costums que mantenim actualment, el ritme de vida de les ciutats era totalment diferent al que estem acostumats.

A partir del segle XIII, quan Barcelona s'amplià més enllà de les seves muralles romanes i alt-medievals, s'habitaren les zones del Raval i el barri de la Ribera¹¹, essent aquest últim el barri per excel·lència dels mariners i pescadors per la seva proximitat al mar. Alhora, l'activitat comercial de la ciutat es realitzava al voltant del mercadal, que a Barcelona es documenta ja en el segle X cap a la zona exterior del Portal Major. En un primer moment el mercat encara mantenia el seu caràcter itinerant, però amb la creixuda econòmica de la ciutat va ser necessari crear nous espais per estructurar la distribució dels productes arreu de Barcelona. Estem parlant de les places¹².

“De dia tot el recinte emmurallat es convertia en un gran mercat, s'aprofitava qualsevol racó per vendre-hi els productes més diversos, i en resultava el colorit i el brogit característics de les ciutats mediterrànies medievals.

La plaça de l'Oli, la del Carbó, la del Blat, la del Vi, la de la Llana, la placeta de les Cols, el carrer del Malcuinat, de la Pescateria,

¹¹ Per a més informació recomanem BANKS, P., (2005), “El creixement físic de Barcelona, segle XXIII”, *Quaderns d'Història de la Ciutat de Barcelona*, Època II, 8, Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura. Barcelona.

¹² BATLLE, C., VINYOLES, T., (2002), *Mirada a la Barcelona medieval des de les finestres gòtiques*, Col·lecció Bofarull 6, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, pp. 34-36.

la baixada de la Llet, eren topònims barcelonins que marcaven els indrets on venien aquests productes, mercats perfectament regulats per les autoritats.”¹³

Però volia dir això que tot s’articulava al voltant dels mercats de les places? No.

Paral·lelament, les petites associacions artesanals conegudes com a gremis s’instal·laren en la seva majoria en aquests nous barris com la Ribera, treballant en tallers o fins i tot en petites botigues o als propis domicilis particulars. De la mateixa manera que ens ha passat amb les places, molts carrers encara conserven els antics topònims nascuts en aquells moments: Carders, Escudellers, Argenters, entre d’altres.

En el cas dels matalassers, la documentació estudiada encara no ha revelat una zona concreta en la que aquest gremi es pogués establir i treballar permanentment.

Suposem que cadascun dels mestres matalassers treballaria en un taller privat (desconeixem si podria ser en la mateixa residència) amb l’ajut del seu ajudant.

La raó per la qual alguns d’ells es van ubicar en el suburbi urbà fou essencialment per les molèsties que aquests poguessin ocasionar als veïns, per exemple, com va testimoniar el gremi de tintorers i fabricants de cotó l’any 1255 davant les olors que desprendrien els tints i les pells a més de l’abocament dels residus¹⁴.

En aquest sentit, cal recordar també que donada la intensa activitat artesanal i comercial de la ciutat, Barcelona destacaria per les seves olors, els sorolls i els colors¹⁵, trets que malauradament no se’ns conserven en la documentació i hem de lliurar a la nostra imaginació.

3.2. El llit: la evolució del producte des de l’Edat Mitjana a l’Edat Moderna

Barcelona a la baixa Edat Mitjana era plena de mercaders, artesans,

¹³ Op. cit. Pàg. 36.

¹⁴ TINTÓ I SALA, Margarida (1978), *Els gremis a la Barcelona medieval*, Ajuntament de Barcelona, Delegació de Cultura, Servei de Publicacions, p. 7.

¹⁵ Per a més informació recomanem VINYOLES, T., (1989), “Els sons, els colors i les olors de Barcelona pels volts de 1400”, en *Actes del II Congrés d’Història del Pla de Barcelona*, volum I. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

L’ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

homes que treballaven en el sector marítim i funcionaris, però cal recordar que els productes que es venien en aquella època eren molt diferents dels que podem adquirir avui dia. Per fer una espasa, tal com explica Teresa Vinyoles¹⁶, l'espaser s'encarregava de fer la fulla, el mestre de poms d'espasa n'hi fabricava el pom, i aquesta l'esmolava un altre professional que es dedicava a dit menester. Per tant, els productes i la seva confecció eren únics i originals, que implicaven un gran esforç i dedicació, així com un treball manual que no només es manifestava en la factura sinó que es reflectia en l'experiència de l'artesà practicant el seu ofici.

Pel que fa als llits, tot i ser un element bàsic en la vida quotidiana, a les cases medievals no acostumava a haver-n'hi molts, ja que en un mateix podien dormir diverses persones. Segons Teresa Vinyoles¹⁷, es documenten llits per al personal de servei, grans per a una major capacitat de persones, així com els llençols de "companya", molt grans i senzills.

A partir de més exemples que exposa Vinyoles, a la casa d'un ciutadà barceloní, existia la cambra de les dones, per a les seves esclaves i serventes, en la que només hi havia un llit. En el cas d'un mercader, al seu habitatge hi podíem trobar també una cambra de dones amb dos llits: "un per les captives i un altre per les macipes"¹⁸, en total podien arribar a dormir fins a sis dones en un sol llit.

Per altra banda, un matrimoni podia dormir en una mateixa cambra i llit o en per separat.

També seguint l'estudi sobre vida quotidiana de Vinyoles, hi hauria de tres a cinc llits, però podien ser de diversos tipus: els més habituals eren posats sobre un banc i potes de fusta, i al damunt d'aquests es col·locava una màrfega plena de palla i entre un i dos matalassos a

¹⁶ VINYOLES, T., (1985), *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400*, Fundació Vives Casajuana, Barcelona, pp. 98-101.

¹⁷ *Op. cit.* p. 144.

¹⁸ *Op. cit.* p. 144.

sobre. Aquests matalassos es feien amb fundes de tela retallades i s'omplien amb llana, palla, ploma o pèl depenent del nivell econòmic del seu comprador.

Pel que fa a l'utilitatge del llit: “sempre, fins i tot a les llars més senzilles, els llits tenien dos llençols, el que variava era el tipus de tela, n'hi havia d'estopa i de lli, de dues teles i de tres teles. A l'hivern hi havia flassades de llana, moltes vegades amb una franja de colors o a ratlles, i el llit estava cobert per vànoves i cobrellits de diferents colors i maneres. Veiem vànoves escacades, d'altres florejades, d'altres amb serrells. Al capçal del llit hi havia un coixí llarg anomenat “travesser” i de vegades també coixins petits anomenats “orelles”, sempre amb les seves coixineres. Als peus del llit hi havia un banc.”¹⁹

Al contrari del concepte que tenim actualment dels hospitals, el de Barcelona al segle XV estava mancat de llits, i els rebien de segona mà a través de donacions de senyors de classes benestants²⁰.

Ja entrada l'Edat Moderna, al segle XVII els llits de les classes benestants de la ciutat adquireixen un nou valor en tant que esdevenen un micro-espai de privacitat dins de la pròpia casa privada, que amb la seva estructura i decoració amb cortinatges garantien un mínim aïllament dels seus usuaris.

A través de l'estudi dels inventaris s'ha pogut establir diverses tipologies de llits. Entre aquests destaquem el llit de camp ras amb màrfega, el llit de pilars sense capçalera però amb cortinatges i peus decorats, llit de pilars amb tall de columna i els llits de pilars on dormien els senyors de la casa. Tot i que als inventaris han aparegut més tipologies com ara el llit de camp de tisora, el llit de camp ras, llit de carrutges, llit de posts i bancs, llit de tomba amb pilars, i una llarga etcètera²¹. Emperò, és molt difícil parlar exclusivament del matalàs aïllat del llit, donat que és un element poc mencionat i estudiat en la documentació.

¹⁹ *Op. cit.* p. 144.

²⁰ *Op. cit.* p. 145.

²¹ GARCÍA ESPUCHE, Albert, et alii, *La ciutat del Born. Barcelona 1700. Interiors domèstics*, Ajuntament de Barcelona, p. 72.

Alguns dels llits, amb sort, s'han pogut conservar gràcies als col·leccionistes i s'han salvat de ser cremats ens guerres i revolucions posteriors, no com a l'edat mitjana, ja que al ser un element conformat per materials peribles com la fusta i la llana, no han sobreviscuts als nostres dies.

La majoria d'aquests eren llits molt rics, amb grans cortinatges i teixits, i de gran diversitat de formes, així com amb una gran diversitat de tipus de fustes utilitzades, propis de les classes benestants de la societat barcelonesa. Rosa Maria Creixell destaca que a banda de la riquesa de les estructures, el que realment li aportava un caràcter luxós eren els teixits i els brodats²².

4. El gremi de matalassers de Barcelona: orígens i organització

El primer document més antic que ens parla dels gremis a Catalunya és el privilegi de Pau i Treva signat per Pere el Catòlic el 2 de juny de 1200, en el qual el monarca acull sota la seva protecció a cavadors i llauradors, pellicers, sastres, teixidors i tots menestrals. No obstant, segons Margarida Tintó i Sala, a Barcelona el gremi més antic és el dels sabaters, del qual tenim documents en el que es demana permís per construir a la Catedral un altar dedicat a Sant Marc. Els altres dos gremis més antics de la ciutat dels que tenim constància són els tintorers i fabricants de cotó.

Pel que fa a l'origen del gremi de matalassers, les fonts orals afirmen que el de Barcelona és el més antic dels gremis de matalassers d'Europa²³. No obstant, malgrat la primera referència escrita que s'ha conservat als arxius històrics de la ciutat data de l'octubre de l'any 1444²⁴, Teresa Vinyoles afirma que en un fogatge de Barcelona fet a

²² *Op. cit.* pp. 122-123.

finals del segle XIV, apareix documentat el gremi de matalassers i vanovers²⁵. Per altra banda, en un estudi que realitzà Carme Batlle es dóna una relació amb els noms dels mestres artesans de vint-i-nou oficis existents entre 1445-1452, destacant els matalassers amb catorze mestres reconeguts en total²⁶.

En el document del 1444, s'especifica la regulació del gremi per part de Mossèn Bernat Esplugues, cavaller i veguer de Barcelona i del Moianès, així com Pere de Torrent, el batlle de la ciutat, qui ordenaren els consellers i prohoms de la dita ciutat per a la conservació de l'ofici de matalasser, i prohibint la realització de la tasca per gent que no pertanyés al gremi sota pena de cent sous barcelonesos.

El batlle de les ciutats era un càrrec de l'estat que actuava en representació del rei i garantia la seguretat dels comerciants, dels gremis i dels seus ajudants per tal de protegir-los de l'especulació i regularitzar els preus i els productes²⁷.

El concepte de gremi a Barcelona s'estableix, segons Margarida Tintó i Sala, arrel de la relació de veïnatge, que aboca als artesans a crear associacions inicialment "benèfico-social-religioses" ²⁸ per ajudar-se davant necessitats econòmiques i en cas de malaltia d'algun dels oficients, a banda de protegir els seus drets com a treballadors i les seves produccions. De fet, això es pot apreciar clarament al llarg de la lectura dels tres documents dels que disposem sobre els matalassers a Barcelona.

L'organització dels gremis era meticulosa i estava ben reglamentada:

²⁴ Data obtinguda a partir de l'anàlisi del document AHCB 46/1. És la data més antiga que es coneix fins aleshores del dit gremi de matalassers, però no hem arribat a trobar el document fundacional del gremi.

²⁵ VINYOLES, T., (1985), *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400*, Fundació Vives Casajuana, Barcelona, p. 98-99.

²⁶ BATLLE, CARME., (1973), *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV*, Barcelona, Universidad-CSIC. Citat a través de TINTÓ I SALA, Margarida (1978), *Els gremis a la Barcelona medieval*, Ajuntament de Barcelona, Delegació de Cultura, Servei de Publicacions. p. 43.

²⁷ BATLLE, C., VINYOLES, T., (2002), *Mirada a la Barcelona medieval des de les finestres gòtiques*, Col·lecció Bofarull 6, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, p. 51.

²⁸ TINTÓ I SALA, Margarida (1978), *Els gremis a la Barcelona medieval*, Ajuntament de Barcelona, Delegació de Cultura, Servei de Publicacions. p. 9-10.

cada gremi redactava uns capítols o normes on es defensaven els seus drets, aquestes eren revisades pels cònsols i, si aquests les aprovaven, després el rei les establí com a llei o ordenança. Els consellers eren els encarregats de publicar bans públics per tal de que aquestes fossin conegudes i respectades. Els municipis tenien molt interès en regular i recolzar la institució gremial i protegir les noves fundacions bàsicament per tal de mantenir l'economia i producció local. A més, com veurem posteriorment, els gremis participarien molt activament en la defensa de la ciutat en cas de setge, com passarà durant la Guerra de Successió (1711-1714) i la creació de la Coronela.

Per tal d'estudiar amb detall la configuració interna dels gremis, una de les millors fonts de les quals disposem actualment són els valuosos documents que es conserven als nombrosos arxius de Barcelona. Concretament, a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona hem localitzat tres documents que es corresponen amb llibres de comptes, ordinacions i fins i tot un privilegi reial del gremi de matalassers i vano-vers, que sempre apareixen vinculats en tots els documents oficials. En primer lloc, el document més complet del que disposem són les *Ordenanzas del gremi de matalassers y banobers*²⁹. En aquest conjunt de normes i obligacions descrites, destaquem algunes que hem considerat més rellevants i significatives per a entendre amb més profunditat el gremi de matalassers i la seva organització interna. A continuació hem inclòs algunes transcripcions pròpies dels capítols d'aquestes ordinacions abans mencionades:

Cap. li Item establiren e ordenaren los dits honors consellers e prohoms que de an al davant no sigui ningun dels dits matalassers que després que s'hagi comprat en los encants llits, (...), màrfegues, matalassos, travessers, e coixins, e per fugir a les ordinacions de dita confraria de matalassers després que (...) em-

²⁹ AHCB 46/1.

praran comprada dita roba, vénen una cosa per altra. Que de aquí al davant ningun matalasser ni vanover o venedor, no gosi traure o fer traure per vendre alguna de la dita roba en lo dia, e endavant e això sots bans aquí fet e per a mateixa vegada que fer fet lo contrari de deu sous.

Capítol vii. Item ordenaren los dits honor consellers e prohoms a lo andador qui de present és e per avant serà sigui tingut qui som dissabte e la mateixa festa anual encendre la llàntia de la capella de dita confraria, i d'escombrar i netejar la dita capella, i los diumenges i festes acostumades estar i servir a la dita capella sots ban de sis diners per quinzena vegada que serà fet lo contrari aplicadors a la caixa de dita confraria.

Capítol 10. Item ordenaren los dits honor consellers e prohoms que los prohoms vells de la dita confraria no puguin donar possessió alguns als prohoms esdevenidors si ja dits confreres o joves o qualsevulla qui degué a dita confraria nos trobarà en la dita ciutat dins un mes passada la festa de Santa Llúcia, i que els dits prohoms en dit cas no siguin tinguts a pagar aquells e si tals confreres o joves qui deguin a dita confraria se troben en la dita ciutat, que en tal cas dits prohoms siguin tinguts pagar de llurs béns propis lo qui per aquells tals seria degut a dita confraria salvat impediment.

Capítol 11. Item ordenaren los dits honor consellers e prohoms que els posts y bancs que compraran los matalassers dels fusters que a dits fustes no sigui lícit ni permès omplir dits posts y bancs que dits matalassers s'han comprades de dits fusters pus non seria cosa alguna de fusta de pi.

Capítol 12. Item ordenaren los dits honor consellers e prohoms e tots los confreres salvat just impediment lo die de la festa del benaventurat San Sebastià e de la gloriosa Santa Llúcia advocats de la dita confraria dels matalassers, faran acompanyar los prohoms de dita confraria a les vespres y l'ofici de la festa del benaventurat Sant Sebastià sots ban [...]

Capítol 16. Item ordenaren los dits honor consellers e prohoms que qualssevol matalassers o vanovers e qualssevol altre persona que per ells comprarà e compraria en qualsevol manera de llana nova, pel nou, ploma nova, y cofforil nou en qualssevol manera dins lo terme, y territori de Barcelona que lo qui comprarà dites coses hagi de partir d'aquelles per tots los confreres de dit ofici, com així sia ja en practicança costum de ferse, salvat emperò que lo dit comprador o compradors e pugui aturar lo terç de la dita llana pel ploma e cofforil y de aquell no havia pas fes part a ningú si no proveirà de son beneplàcit e que dins sis hores després que seran comprades dites llana, pell, ploma e cofforil i hagin de denunciar als cònsols e prohoms de dita confraria o al voltant de dit ofici perquè li pugui demanar o fer demanar als confreres i cada un aquells pugui comprar si voldrà de les dites coses també anirà a denunciar los dits comprador o compradors lo gusta preu i del modi que haurà. [...]

Amb la lectura d'aquests fragments destaquem alguns dels trets més característics del gremi de matalassers de Barcelona.

Al llarg de la documentació del gremi es pot apreciar la preocupació dels seus participants per protegir el seu caràcter artesanal i únic dels seus productes vers d'altres que es fabricaven en tallers no reglats, així com la prohibició de que qualsevol persona hagués de passar una etapa d'aprenentatge i un examen posterior per tal d'exercir com a

matalasser professional, entre d'altres deures i imposicions, com ara que només podien parar botiga en el cas que els aprenents haguessin aprovat el dur l'examen.

En primer lloc destaquem la permanent presència de l'ofici dels vano-vers, un gremi molt relacionat amb el dels matalassers i que confeccionava roba de llit, les vànoves, que eren essencialment cobrellits. Cal destacar l'absència documental d'aquests artesans, que acostumen a associar-se al gremi de matalassers però del que hem obtingut cap informació addicional en els textos.

En segon lloc, l'advocació religiosa a un sant protector que caracteritzava els gremis es veu força reflectida: en el cas del gremi de matalassers s'ha documentat al culte a Santa Llúcia i Sant Sebastià, capelles de les quals es trobaven a l'església de Sant Miquel de Barcelona. S'ha documentat que els dies en què es celebrava la festivitat del sant el gremi no treballava, i que tenien l'obligació de mantenir neta la capella cada diumenge sota pena de pagar una penalització.

Per últim, ens crida l'atenció la regularització del comerç dels matalassos, el control de les mercaderies i la lluita contra la venda de matalassos als encants de la ciutat.

Aquest fet es pot comprovar en un bell privilegi reial fet en pergamí en el que el rei Felip II atorgà al gremi de matalassers el 1573 a Madrid:³⁰

Hoc est exemplum bene et fideliter Barcinona sumptum a quodam publico et autentico regio privilegio manu S. C. et R. Maiestatis domini nostri Philippi Dei gratia Regis et domini nostri firmato eiusque regio comuni sigillo [...].

Fuit nuper pro parte nobis dilectorum proborus homini officior et

³⁰ AHCB, 46/2. Transcripció pròpia.

*confraternitatis culciorarum et stragulariorum*³¹ quos matalasers et vanovers vulgus vocat nostra civitatis Barcinone, pro regimine et conservatione et bono statu predictorum, eorundem officior et confraternitatis coram nobis et in hoc nostro S. S. Regio Concilio humiliter presentata, quaedam supplicatio continens aliqua capitula quam et quae non solum admisimus verum etiam habita primis informatione ab Illustri Locum generalissimo et magistro co Regente Cancellariam, in dicto nostro Principatu cum libris rensponsuis sub.

Data in civitate nostra Barcinonae die vigesima mensis octobris anni preteriti millesimi quingentesimi septuagesimi, decretari et expediri jussimus pro vel in sine cuiusdam capituli apparet quorus tener talis est.

S. C. M. Magestat en la vostre insigne ciutat de Barcelona ha una confraria sots invocatio de Sancta Lucia y de Sanct Sebastia dels oficis de matalasers y vanovers y tenen sa capella en la yglesia parrochial del benaventurat S. Miquel, en la qual fan dir misses y altres officis diürnals y en lo dia de les festes officis molt solemnes per los quals se fan molts grans despeses y també entre pobres confreres, e, com de poch anys ensa molt jovens així naturals de dita ciutat y Principat de Cathalunya y fora de aquells, y la maior part dels quals son francesos sens haver estat per aprenents ni saber lo offici de matalassers y vanovers se atreveixen, no sols en la ciutat però encara en tot lo Principat de Cathalunya, a ser matalasers y vanovers e altres coses tocants a llur officis, sent aquells molt (...) confraria falsa lo que no sols resulta en molt gran dany de la cosa publica y de tot lo Principat, però encara en particular dels confreres de dits officis y confraria, los quals per no tenir que fer en ses cases no poden viure ni sostenir los carrechs de dita confraria ni manera de poder ajudar a pobres confreres.

³¹ Prové del llatí, fa referència a cobertors i matalassos.

Per ant y altrament los prohomens de dits officis y confraria de matalasers y vanovers de la dita ciutat de Barcelona desitjant posar (--) de a un tant gran abús y dany de la cosa publica humilment supplican la vostra Reial Magestat queus placia concedir privilegi a dits Prohomens y confraria que ningú no puga usar offici de matalasser ni vanover en la dita ciutat de Barcelona ni Principat de Cathalunya, Comtats de Rosselló y Cerdanya que primer no sia examinat per los Prohomens y adjunts e clavari de dita confraria ques trobaran en aquells anys. Plau a Sa Magestat ab que la prohibicio sia tant solament en la ciutat y vegueria de Barcelona y de Vallès. Item que (--) Prohomens ni adjunts de dita confraria no pugen examinar ningu en dits officis de Matalasers y vanovers que primer no haia estat quatre anys aprenadís en dits officis de matalasers y vanovers. Plau a Sa Magestat. Item que si aquell qui demanara dit examen e examinat per dits prohomens no serà trobat sufficientment que aquell tal no pugue ésser admès de poder usar de dit offici com a mestre. Plau a Sa Magestat. Item que si algu de fet era examinat no havent estat los dits quatre anys aprenent ab mestre aquell tal sia hagut per no examinat y dit examen y ministeri sie nulle y los qual hauran admes encarregan en pena de deu lliures applicadores la meytat als cofres reials y l'altra meytat a dita confraria. Plau a Sa Magestat que la pena sie de quatre lliures tant solament. Item que si algu de aquí al davant sera trobat a temptar o usar o exercir de dit offici de matalaser y vanover que primer no sia examinat y trobat sufficient pera fer dit offici per lo semblant en correga quiscuna vegada que fara lo contrari en la dita pena de deu lliures applicadores la tercera part als cofres reals y la altra tercera part a la confraria y la restant tercera part al acusador. Plau a Sa Magestat ab que la pena sia de quaranta sous per cascuna vegada tant solament.

Item que com en lo dit offici de matalasers y vanovers hi ha ja obrers y jovens que obren y fan feyna en les cases dels mestres de dits officis los uns a soldada, los altres a jornals, los altres a costures y moltes voltes dits jovens y obrers sens ésser examinats prenen feyna aixi en la dita ciutat com fora de aquella en molt gran dany dels amos de qui es la roba del dit offici y mestres examinats qui sostenen los carrechs de la confraria e paguen los drets de la ciutat. Per tant supplican los dits Prohomens y offici a V. R. Magestat que de aqui al davant jove algu obrer qui estiga per si o en casa de mestre no pugue pendre feyna alguna ni concertarla a son util ni portar vergues ni altres eynes en les mans per fer dit offici en Barcelona ni en altres parts del Principat de Cathalunya, e comtats de Rosselló, e, Cerdanya y si era trobat fet lo contrari lo tal jove encorrega en pena de deu lliures partidores nostres iguals parts la una als cofres reals, l'altra a la confraria y la tercera al acusador. Plau a Sa Magestat ab que tan solament sia en la ciutat y vegueria de Barcelona y Vallers y que la pena sia no mes de tres lliures.

Item ningun mestre de dits officis de matalasers y vanovers no puga donar llicentia a dits jovens o obrers de concertar preu ni de fer ausència ninguna ab los qui voliran fer matalases o vanoves no puga donar llicentia a dits jovens o obrers de concertar preu ni de fer (...) ninguna ab los qui vodran fer malasasos o vanoves ans lo tal preu y concert haia de ser lo mestre mateix y que mestre ningu no puga prestar lo nom a jovens o obrers y si per ell sera fet lo confrare en correga contengut. Plau a Sa Magestat ab que la pena sia tan solament de quatre lliures.

Datis in oppido nostro Madriti die vltimo mensis novembres anno a nativitate domini Millessimo Quingentesimo Septuagesimo tertio.

Finalment, a l'AHCB³² es conserva un document escrit en paper que es correspon al llibre de la Confraria de Gremi de Matalassers i Vanovers de la ciutat: *Llibre de la confraria de l'offici de matalassers y vanovers de la present ciutat de Barcelona sots invocació de Santa Llúcia y Sant Sebastià en la església parroquial de l'arcàngel Sant Miquel de dita ciutat instituïda y fundada. En lo qual llibre se continuen les deliberacions de consells, examens, retiment de comptes e altres negocis y afers de dita confraria, lo qual llibre fonch fet essent per homens Joan Xuriquer y Galceran Andreu, notaris o scrivans de la dita confraria. Hieronym Lentiscla per mort de Nicholau Lentiscla proto-notari de Barcelona, a son pare cuius anima occidim fideliter deffictorus. Per misericordiam dei Requiescant in pacem. Pater noster.* En aquest document es comprèn un gran volum de dades de caire administratiu, La primera data que del llibre de la confraria és de l'any 1613.

³² AHCB, 46/3, f. 2 v.

Part frontal del Penó processional del Gremi de Matalassers, amb l'escut quarterat, amb un escut al mig de Barcelona, és a dir el senyal de Sant Jordi i els quatre pals de la senyera catalana.. Al primer quart podem veure un escacat caracterísic del gremí, al segon un operari rentant la llana, al tercer un altre picant la llana, i al quart el matalàs acabat. A damunt del màstil podem veure la imatge de Santa Llúcia la patrona del gremi.

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

Part posterior del Penó processional del Gremi de Matalassers, amb la dates de la seva fundació (1452) i la de la confecció i benedicció del penó (1952), al mig una corona i la palma de Santa Llúcia, o bé les branques del farcit dels primers matalassos.

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

Imatge de Santa Llúcia al damunt del màstia del Penó processional del Gremi dels Matalassers, no porta una palma i l'objecte del seu martiri com a atributs. A més a més, se sol representar mostrant els dos ulls que li van arrencar en una plata.

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

5. Edat Moderna: una etapa convulsa

A les acaballes de l'Edat Mitjana l'organització gremial es referma. A partir dels segles XIV-XV la ciutat comtal creix en demografia i urbanisme, en front de les fortes crisis que patia Europa en aquell moment. No serà fins el regnat d'Alfons el Magnànim que es produirà un gran canvi per a la institució gremial: l'any 1455 es van firmar els capítols de la reforma del Consell de Cent que es mantindrà fins al segle XVIII.

A partir del segle XVII, alguns dels treballadors dels gremis passen a tenir càrrecs en l'administració de la ciutat i es converteixen en consellers, fet que refermava el paper dels gremis en l'economia de les ciutats, així com en la seva posterior participació en els batallons en la Guerra de Successió a inicis del segle XVIII.

5.1. La Coronela de Barcelona³³

La Coronela de Barcelona fou creada l'any 1705 per a la protecció de la ciutat comtal arran de les revoltes sorgides a finals del segle XVI. Aquest exèrcit es basava en l'agrupació militar dels gremis: en un inici aquesta estava formada per 36 companyies gremials definides l'any 1697 però que mancava d'armament fixe i no estava dotada d'uniformes que els distingís. Posteriorment, amb la intervenció del Consell de Cent, la Coronela es va reorganitzar fins a arribar a ser un exèrcit que defensés la ciutat davant qualssevol setge³⁴.

³³ S'ha escrit moltíssima literatura sobre la Guerra de Successió, des de novel·les fins a còmics i estudis universitaris.... tanmateix, per tal d'estudiar amb profunditat el paper del gremi de matalassers, així com per establir una base per a futures recerques hem escrit aquest capítol a partir de l'exhaustiu estudi de Francesc Xavier Hernández Cardona, Francesc Riart i Xavier Campillo: *La Coronela de Barcelona (1705-1714)*; una obra que recomanem clarament per a comprendre el transcurs de les dures batalles que es produïren en aquells moments.

³⁴ HERNÁNDEZ I CARDONA, Francesc Xavier; RIART I JOU, Francesc; RUBIO I CAMPILLO, Xavier (2010), *La Coronela de Barcelona (1705-1714)*, Rafael Dalmau Editor, pp. 157-159.

Entre aquestes divisions, el gremi de matalassers lluitava amb la companyia dels gerrers i perxers que alhora formaven part del Batalló de Sant Sever. Aquesta formació es mantindria així a la dissolució de la Coronela 1714 amb la fi de la Guerra de Successió.

El primer testimoni de la participació del gremi de matalassers a la Coronela es remunta a l'any 1706, on el registre notifica la participació de 122 homes al batalló.

Poc en sabem de les reorganitzacions de l'any 1708, però l'any 1713, els matalassers, gerrers, ollers, perxers sumen un total de 194 homes respecte a una totalitat de 944³⁵.

Com ja s'ha pogut comprovar amb la documentació històrica, el cinquè batalló de Sant Sever fou un dels més representatius i potents des de la seva fundació.

En les darreres fases de la Guerra de Successió tenim notícia de que l'11 de setembre de 1714, el 5è batalló de Sant Sever³⁶ va estar defensant aferrissadament un dels punts més perillosos del setge: el Baluard de Santa Clara. Concretament, concretament aquest es posicionà a la bretxa a l'esquerra de Santa Clara sota el comandament del capità Antoni Berardo qui morí en aquell combat.

En la següent taula exposem un resum cronològic de la participació del gremi de matalassers en la Coronela. A partir de les dades recollides hom pot observar que els matalassers sempre combatí en els batallons acompanyat d'altres gremis com els perxers, els ollers i els gerrers, i aportaren una gran quantitat d'efectius respecte als altres gremis.

³⁵ *Op. cit.* pp. 70-73.

³⁶ Ajudant: Josep Sisó, Capità dels matalassers: Antoni Berardo, que va morir el 11/09 com a voluntari acompanyant el contraatac de Rafael Casanova.

Data	Gremi	Homes	Capità
23 de febrer de 1706 ³⁷	(20/44) Matalassers, perxers i gerrers	122	D. Ignasi de Alegre
Principis de l'any 1708 ³⁸	(22/46) Matalassers, ferrers, ollers, passamaners, perxers	-	-
Agost 1708 ³⁹	-	-	-
1713	(22/47) Matalassers, gerrers, ollers, perxers. Quarta companyia del batalló 5 de Sant Sever.	194 de 944, el més ampli de tots els gremis del batalló. ⁴⁰	

Tal i com s'ha esmentat anteriorment, l'exèrcit de la Coronela es distingí per la uniformitat dels seus batallons. Pel que fa a la indumentària del gremi en qüestió, la Coronela tingué dos uniformes.

- *1706-1710: Casaca de drap blau amb la gira escarlata, folre d'estamena catorzena vermella. No hi ha indicis de galó en el sombrero. Rosa de tafetà vermella, confegida amb deu pams de tafetà vermell, de quatre pams, per recollir els cabells. Mitges*

³⁷ Llista elaborada a partir de l'anàlisi de diversos plets del moment. Citat a partir de HERNÁNDEZ I CARDONA, Francesc Xavier; RIART I JOU, Francesc; RUBIO I CAMPILLO, Xavier (2010), *La Coronela de Barcelona (1705-1714)*, Rafael Dalmau Editor, pp. 54.

³⁸ Llista elaborada a partir de l'anàlisi de diversos plets del moment. Citat a partir de HERNÁNDEZ I CARDONA, Francesc Xavier; RIART I JOU, Francesc; RUBIO I CAMPILLO, Xavier (2010), *La Coronela de Barcelona (1705-1714)*, Rafael Dalmau Editor, pp. 55.

³⁹ Llista elaborada a partir de l'anàlisi de diversos plets del moment, així com de: AHCB Deliberacions del Consell de Cent – 1B II, 218. Citat a partir de HERNÁNDEZ I CARDONA, Francesc Xavier; RIART I JOU, Francesc; RUBIO I CAMPILLO, Xavier (2010), *La Coronela de Barcelona (1705-1714)*, Rafael Dalmau Editor, pp. 56-57.

⁴⁰ Llista elaborada a partir de CASTELLVÍ, Francisco de: *Narraciones Históricas*, vol. III, p. 696 698. Citat a partir de HERNÁNDEZ I CARDONA, Francesc Xavier; RIART I JOU, Francesc; RUBIO I CAMPILLO, Xavier (2010), *La Coronela de Barcelona (1705-1714)*, Rafael Dalmau Editor, p. 73.

d'estam vermelles. En la compra hi ha una important partida de drap blanc que cal pensar que es va aplicar a complements com ara botons, traus i casalina.⁴¹

• 1710-1714: casaca solapada, drap de color blau amb gira vermella i folre d'estamena vermella. Els botons són de metall. El sombrero està guarnit amb un galó de plata i amb rosa vermella. Les mitges són d'estam vermelles. La casalina està folrada de drap blau amb un rivet vermell.⁴²

Pel que fa al batalló de Sant Sever, aquí tenim unes dades⁴³ sobre la participació del gremi dels matalassers en la darrera batalla de la Guerra de Successió:

COMPANYIA	GREMIS	CAPITÀ
1	Notaris causídics	Francesc Mas i Duran (mort el 29/07/1714 al reducte de Sta. Eulàlia)
2	Ferrers, calderers	Joan Catà
3	Hortolans del Portal Nou	Tomàs de València (ferit entre el 13/07/1714 i el 10/09/1714)
4	Gerrers, ollers, matalassers, perxers	Antoni Berardo (va morir el 11/09/1714 com a voluntari acompanyant el contraatac de Rafael Casanova).
5	Daguers, beiners	Manel Rocajúlia (ferit entre el 13/07/1714 i el 10/09/1714)
6	Carnissers	Fèlix Teixidors (ferit l'11/09/1714)
7	Sabaters de vell	Jeroni Salvador (mort el 28/07/1714 al reducte de Santa Eulàlia per l'explosió accidental d'un canó)
8	Tintorers, retorcedors de seda, hostalers	Francesc Alemany
9	Estudiants de medicina, filosofia i teologia	Doctor Josep Fornés

⁴¹ HERNÁNDEZ I CARDONA, Francesc Xavier; RIART I JOU, Francesc; RUBIO I CAMPILLO, Xavier (2010), *La Coronela de Barcelona (1705-1714)*, Rafael Dalmau Editor, pp. 200-201. ⁴² Op. cit. pp. 296-297.

⁴³ Op. cit. p. 155. Dades transcrites directament de l'obra citada.

Part frontal de la bandera de la Coronela del Gremi de Matalassers, amb un escut , i quatre escudets amb els bastons de tapisser, relligats amb un llaç.

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

Part posterior de la bandera de la Coronela del Gremi de Matalassers de Barcelona, amb la imatge de Sant Sever, bisbe de Barcelona, màrtir. Podem veure la imatge amb dos àngelets als peus i a sota l'escut de la ciutat comtal.

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

Detall de l'esucet que hi a cada cantó de la bandera de la Coronela del Gremi de Matalassers de Barcelona, podem observar un escut quadrilong amb dos els bastons de picar la llana recollits amb un llaç.

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

6. L'ofici de matalasser

El matalasser no era només l'artesà dedicat a la fabricació de matalassos. Antigament, el matalasser era l'especialista a qui es recorria per tal d'arreglar o sanejar el matalàs i tornar a picar la llana per deixar-la en el seu estat òptim.

6.1. El matalàs

El matalàs que fabricaven els artesans del gremi era una gran bossa de tela la qual s'omplia de llana. La roba que forma la bossa només està cosida per tres costats i la banda no cosida se'n diu el cap del matalàs. Segons els artesans el gruix de la peça ha de rondar el 13 centímetres i la forma que hem d'aconseguir ha de ser paral·lelepípedica. Per evitar que el material amb què s'omple s'esbarriï i, en moure la peça, el seu gruix quedi mal repartit, s'hi practiquen uns forats aparellats anomenats "ullets" que, situats de manera equidistant, permeten lligar-hi unes vetes amb l'objectiu d'evitar el desplaçament del contingut. Com més abundosos són, més dur queda el matalàs. En un primer moment es col·locaven uns bocins de tela damunt i sota el matalàs al lloc que després ocuparia l'ullet. En els últims temps, alguns matalassers varen incorporar els ullets de metall substituint els antics per aquestes peces còniques foradades més fàcils de ficar i més resistents.

6.2. Els materials

El material que omple la bossa incideix en el tipus d'economia. S'han confeccionat matalassos de tot tipus de materials al llarg de la història però els gremis van ajustar uns materials estipulats per la confecció per part dels artesans. Un bon matalàs era confeccionat de

llana bona, en canvi, un matalàs de borra era el més econòmic i el de les famílies més humils.

- **Borra:** Són les deixalles dels telers de les filatures de teixits tant de llana com de cotó. Molts d'ells venien tacats d'oli de les màquines i desprenien olors desagradables.

- **Cera verge:** El fil per cosir abans era encerat amb les arnes d'abelles per tal de enfortir i donar més consistència al fil. Molts artesans no l'utilitzaven ja que era cara d'aconseguir.

- **Cotó:** és la fibra vegetal que surt dels cotoners. Es podia adquirir de diferents qualitats. Hi havia una amb més quantitat de borra i d'altre més neta que donava una sensació més tova al matalàs.

- **Crin vegetal:** Fibra verda que procedeix de les fulles de margalló que pentinaven fins a quedar uns brins molt primos. També s'afirma que n'elaboraven amb espart. Es venien en rotllos que podien pesar uns 20 kg cada un. Un cop ben sec, es destrenava i esparpillava, i quedava el material esponjós. Costaven menys diners que els matalassos de cotó o llana. Eren recomanats per fer llits frescos i els llitets de nadó per rentar-lo i assecar-lo més ràpid, si el nen ho embrutava amb pipi. La confecció d'un matalàs de crin era igual que la d'un de llana, amb l'inconvenient que a l'hora de picar es feia molta pols.

- **Fil de cànem o de cotó.**

- **Llana:** Material d'origen animal que s'obté del pèl de les ovelles que s'obté de les esquilades. Un cop adquirida pel matalasser, els obre, els paquets, i els desfà a bocins i els pica per estarrufar la llana. Un quilo de llana pesada tal com es treu del be, després de neta es redueix i en queda només mig. De llana n'hi ha de moltes classes. En aquesta diversitat influeix la raça del bestiar, la classe d'alimentació, el tipus de terrenys, el fred ... La llana normalment utilitzada a Barcelona era d'animals pasturats al Pirineu tant del país com de l'Aragó.

- **Palla:** Generalment s'utilitzaven les fulles que envolten la panolla del morisc.

- **Pèl:** Només en coneixem l'aplicació a través dels documents del segle XVI però no s'especifica la procedència del pèl, es destinava a peces velles. Els matalassers actuals diuen que hauria de ser en casos molt excepcionals.

- **Ploma:** Més que per als matalassos, s'utilitzava per la fabricació de coixins. S'obtenien d'oquecs o del plomall de les aus de corral.

- **Suro:** Fruit de l'escorça de l'alzina surera. Ha estat la matèria més senzilla emprada per a omplir un matalàs. Procedia de Sant Feliu de Guíxols i de Palafrugell. Es buscava fer làmines primes del material per tal de que fos més tou. Era un matalàs d'una qualitat més baixa que el de cotó o llana però el resultat era molt bo i aportava molta calor.

- **Volva:** Fulles que cobreixen la panotxa del moresc. Calia fer-ne unes trenes perquè el material tingués volum i no quedés aplanat. Després es desfeien i es pentinaven i quedaven uns brins del gruix del fil de cànem. Imitava la crin. S'elaboraven alguns matalassos i sobretot màrfegues.

6.3. Les eines

Per bastir un matalàs no calien moltes eines. Unes són estrictament pròpies d'aquest ofici com el didal i les agulles especials. Altres poden emprar-se en moltes tasques artesanals; és el cas del metre, les tisores, els bastons, altres agulles, el didal de cosir els ullets, etc. Les agruparem tenint en compte el moment en què són utilitzades. Així, en la fase prèvia de preparació de teles noves, el matalasser se serveix de: Agulles de cap, agulles de cosir, didal, estisores, màquina de cosir, màquina de posar ullets, punxó, regla, llapis.

Les agulles de matalasser eren més fortes i més grans que les normals. Tenien unes d'especials per fer el rivet, per ficar els ullets o per posar els flocs.

El didal també era important i únic, per a matalassers. Consisteix en una petita planxa refosa en forma circular, les vores de la qual s'alcen una mica tot assolint el conjunt la configuració d'una U llarga. A la revora porta soldades dues anelles distanciades un cm. Són molt gruixudes i foradades per poder passar-hi un cordill els extrems del qual s'uneixen amb un nus escorredor; amb aquesta tira se subjecta el didal al dit anular de la mà dreta -com si es posés un anell. El citat nus queda a la part superior del dit, i el cordill s'escorre i s'ajusta a la seva mida. La part metàl·lica de la peça roman a la part interior de la mà al palmell, cenyida a la base del dit. A l'inrevés del didal de les modistes, aquest porta les petites osques a la part més fonda de l'eina i és on es recolza l'agulla en cosir. És ben calculat per evitar ferir la mà del cosidor, ja que l'agulla no pot fugir del didal atès que tot el contorn és més alt i ho impedeix. La força no la fa el dit sinó el palmell de la mà.

Un altre element característic dels matalassers són els bastons. Bocins de branques fortes, que poden ser de lledoner, de freixe. Alguns matalassers n'empren de boix. Tots tres tipus es trenquen força; la més resistent de totes és la segona. Altres opinen a l'hora d'escollir l'arbre, que és millor el magraner bord i la dels arbusts: grevoler o bec de gall perquè els bastons no es trenquen sinó que es van gastant del capdamunt.

Hi ha algun matalasser que se'ls elabora ell mateix a partir d'una mata de bosc. En general, és ben lògic que s'escullin adaptant-se a la flora del lloc. Aquesta eina també s'ha adquirit als magatzems barcelonins que subministraven tota la resta de material al matalasser (fil, agulles, vetes, ullets de metall...). Anys enrere venien uns amb un empunyadura, que facilitava la subjecció amb la mà. La resta del bastó era una tija ben dreta a la qual, l'artesà, donava la forma pertinent.

6.4. La tècnica

La confecció d'aquesta peça suposa partir de dos punts previs diferents: fer o refer. Per a fer un matalàs nou, cal una preparació prèvia imprescindible que es realitza només una sola vegada i serveix sempre. En el cas de refer-lo aquesta fase representa que ja ha estat feta quan la tela era nova. Aleshores s'entra directament en el punt on es detalla la confecció de la peça.

A algunes de les matèries emprades pel matalasser els cal una preparació. Tasca que no sempre és a càrrec d'aquest artesà. Ja sabem que la llana, matèria bàsica, rep un tractament adequat per a la seva utilització, però no és labor d'aquest ofici, almenys en aquesta època, malgrat que algun matalasser que la comprava directament al pastor, ho havia de fer.

S'escalfava aigua en una caldera, hi barrejaven un producte que ja compraven preparat i que en deien "salsosa". Tiraven la llana dins i la hi deixaven un quart d'hora aproximadament, tot remenant el contingut. Passat el temps es deixava refredar, es treia la llana i s'escorria. Després s'esbandia amb aigua i s'estenia al sol. Allò que sí que ha estat una tasca prèvia obligada era la preparació del crin que calia esparpillar.

Ara, és de la seva competència la disposició de les teles noves per a la posterior elaboració del matalàs. Aquesta fase rep el nom de senyalar el matalàs, a la qual segueix la de fer/posar els ullets. Ambdues feines, encara que, per regla general, es realitzen a la botiga del matalasser, no queda exclòs que moltes mestresses de casa, prenguin aquesta iniciativa i assenyalin els punts on després brodaran els ullets.

Diverses són les accions que se succeeixen per a completar aquesta tasca: - prendre les mides de les teles - repartir bé la tela de manera que en quedi un bocí sobrer perquè tota roba de cotó pot encongir-

se quan es renti, i així amb aquest tros de més es compensa.

-marcar els llocs on han d'anar els ullets o els flocs. Cal calcular-ho bé perquè vagin sempre ben centrats, tant si les teles són noves, com després d'haver-les rentat.

Fins aquí, és un quefer que realitza el matalasser. I a partir d'aquest punt és completada la feina per les dones, almenys abans quan es confeccionaven manualment els ullets. En el moment en què s'introdueix la màquina que eliminà aquesta elaboració.

§ Refer el matalàs L'expressió és aplicada a tota la feina que té aquesta missió, independentment de les diverses etapes amb denominació específica que detallem en el mateix ordre en el qual es duen a terme: - desfer el matalàs - picar la llana - amidar les teles - doblegar les teles - repartir la llana - posar les agulles o embastar - passar vetes - posar puntades o posar els flocs - cosir les teles - fer el "borlet" Escollit pel propietari de la peça, el punt destinat a taller (terrat, escala...) l'artesà hi porta el matalàs fet o desfet. Deixa el farcell de la llana, les eines i els estris, les teles i tot el material que hagi de menester i comença per la primera tasca que és picar la llana, en el supòsit que el matalàs vell ja hagi estat desfet. Si no és així, caldrà fer-ho.

6.5. Tipus de matalàs

Quan parlem de tipus de matalàs bàsicament estem parlant de les mides i de la conformació de la peça, es a dir, amb el material que l'omple. També però es tenen aspectes en compte més de detall i d'acabat del matalàs.

En funció de la mida, respectant la llargada normal de 1,80 metres tenim:

- **Matalàs de cinc pams:** amb una amplada de 90 centímetres.

- **Matalàs de sis pams:** amb una amplada de 110 centímetres. Amb 18 punts d'unió.

- **Matalàs de matrimoni:** arriba als 135 centímetres d'ample i consta de 24 punts d'unió. En funció de l'acabat final del matalàs es classifiquen en:

- **Senzill:** No porta cap embelliment.

- **A l'anglesa:** consta d'un cosit nou decoratiu anomenat rivet. Es tracta d'un bisell ple de llana que envolta tota la peça per una o les dues cares del matalàs. D'alguna forma fa més present la forma del matalàs només afegint un cosit que adjunta un bocí de tela fent una forma com tubular amb una mica de llana al seu interior. Les mides, el pes i els preus dels matalassos estaven escrits i acordats per tots els membres del gremi dins les ordenances. Tot i així, si que es feien matalassos fora de les mides més comuns i assignades per encàrrec.

7. OBJECTES CONSERVATS DEL GREMI

7.1. Reliquiari de Santa Llúcia

Número de registre: MHCB 3022.

Procedència: donació del 1943.

Nom de l'objecte: *Reliquiari de Santa Llúcia, del gremi de Matalassers.*

Datació: Segle XV, 1400-1499.

Materials: element d'argent, tornejat, fosa, filigranat, calat, daurat, repussat.

Dimensions: 21,5 x 11 cm.

Situació: Arxiu Històric de la Ciutat.
Centre de Conservació i Restauració
(Zona Franca, Barcelona)

Descripció: Objecte d'orfebreria d'argent. Consisteix en un reliquiari turriforme de petites dimensions amb base hexagonal. A la base s'hi troba la marca d'orfebreria del punxó de Barcelona. La relíquia és un fragment de teixit vermell. Sembla que al vèrtex superior del pinacle o la forma turriforme podria haver contingut una creu que coronés la relíquia, actualment desapareguda.

7.2. Escultura Santa Llúcia

Número de registre: MHCB 30939.

Procedència: Donació del 2004.

Nom de l'objecte: Escultura de Santa Llúcia, del gremi de Matalassers.

Datació: Segle XVIII, 1700-1799.

Materials: fusta tallada amb policromies, repintada amb colors metàl·lics de plata i or. Els elements ornamentals són d'argent repussats.

Dimensions: 34 x 15,5 x 11,5 cm.

Situació: Arxiu Històric de la Ciutat.

Centre de Conservació i Restauració (Zona Franca, Barcelona)

Descripció: Es tracta d'una escultura de temàtica hagiogràfica. Representa la imatge de Santa Llúcia triomfant sobre un podi. A la mà esquerra sosté una cistella amb dues formes ametllades que representen els ulls del martiri. Aplicat a l'altre mà sosté una palma martirial. Al cap també aplicat té l'aurèola de Santa. Per aquests dos símbols entenem que es tracta de Santa Llúcia, per la cistella amb ulls i la palma martirial.

La seva base ens dona indicis per hipotetitzar que molt probablement la imatge rematava el pal de la bandera gremial dels matalas-

gers, datada del 1763, actualment extraviada. En fotografies antigues es pot veure com al pal de la bandera es situa la imatge de la Santa.

7.3. Imatge de Santa Llúcia

Número de registre: MHCB 3015.

Procedència: Donació 13/05/1948.

Nom de l'objecte: Imatge de Santa Llúcia, Imatge de Santa Llúcia, patrona de la Confraria de mestres vanovers i matalassers.

Datació: Segle XVII, 1600-1699.

Materials: fusta tallada, esto-fada amb policromies, repintada amb colors daurats. Els elements ornamentals són d'argent cisellat.

Dimensions: 66 x 29,5 x 22 cm.

Situació: Arxiu Històric de la Ciutat.

Centre de Conservació i Restauració (Zona Franca, Barcelona)

Descripció: Es tracta d'una imatge de temàtica hagiogràfica. Representa la imatge de Santa Llúcia triomfant sobre una peanya. A la mà dreta sosté una safata amb els ulls i a l'esquerra la palma del martiri. El vestit que porta és de color verd amb un mantell daurat i vermell. El pentinat és una llarga trena enroscada al cap envoltant la seva totalitat. La Santa es representa coronada amb una corona de plata. El seu bon estat de conservació ens deixa veure amb claredat que es tracta de Santa Llúcia.

7.4. Màquina obridora de llana, dita “Baiona”

Número de registre:

MHCB ?

Procedència: Donació Sr. Xicart, agremiat, l'any 2009.

Nom de l'objecte: Màquina obridora de llana.

Datació: Segle XIX 1800-1899.

Materials: Fusta i metalls.

Dimensions: 140 x 100x 200 cm.

Situació: Arxiu Històric de la Ciutat.

Centre de Conservació i Restauració (Zona Franca, Barcelona)

Descripció: Màquina utilitzada per matalassers per tal d'obrir la llana. Popularment es coneix com Baiona.

8. Bibliografia i webgrafia

- Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
 - AHCB, 46/1 *Ordenanzas del gremi de matalassers y banobers*
 - AHCB, 46/2 *Privilegi reial*
 - AHCB, 46/3 *Llibre de la confraria*
- BANKS, P., (2005), "El creixement físic de Barcelona, segle X-XIII", *Quaderns d'Història de la Ciutat de Barcelona*, Època II, 8, Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura. Barcelona.
- BATLLE, C., VINYOLES, T., (2002), *Mirada a la Barcelona medieval des de les finestres gòtiques*, Col·lecció Bofarull 6, Rafael Dalmau Editor, Barcelona.
- FLACELIÈRE, R., (1989). *La vida cotidiana en Grecia en el Siglo de Pericles*. Madrid: Temas de Hoy, pp. 214-224.
- GARCÍA ESPUCHE, A., et alii, *La ciutat del Born. Barcelona 1700. Interiors domèstics*, Ajuntament de Barcelona.
- GUILLEN, José (1997), *Urbs Roma, Vida y costumbres de los romanos (I) La vida privada*, Ediciones Sígueme, Salamanca, p. 94.
- GRIMAL, P., (1999). *La civilización romana: vida, costumbres, leyes, artes*. Barcelona, Ediciones Paidós Ibérica.
- HERNÁNDEZ I CARDONA, Francesc Xavier; RIART I JOU, Francesc; RUBIO I CAMPILLO, Xavier (2010), *La Coronela de Barcelona (1705-1714)*, Rafael Dalmau Editor.
- LARA, F. (2007). *Los etruscos*. Ediciones Cátedra, Madrid.
- MUNTANYA I MARTÍ, Maria Teresa (2000), *Una petja esvaïda: el matalasser*, Diputació de Tarragona.
- TINTÓ I SALA, Margarida (1978), *Els gremis a la Barcelona medieval*, Ajuntament de Barcelona, Delegació de Cultura, Servei de Publicacions.
- TUR, J. R., *Triadó. Història de l'Art*. Barcelona: Vicens Vives, 2008, p. 116.

- VINYOLES, T., (1985), *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400*, Fundació Vives Casajuana, Barcelona.
- WADLEY, L., SIEVERS C., BAMFORD M., GOLDBERG P., BERNA F., MILLER C. (2011). “*Edad de Piedra Medios lecho de Construcción y Patrones de Asentamiento en Sibudu, Sudáfrica*”. *Ciencia* 9. Diciembre 2011: vol. 334 heno. 6061 pp. 1388-1391.
- www.um.es/lexico-comercio-medieval

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

8.1 Fotografies històriques

Fotografia de la junta del Gremi de l'any 1930

Fotografia de la junta del Gremi de l'any 1945-50

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

EL GREMI DE MATALASSERS FA BENEIR LA SEVA BANDERA REGIMENTAL

EL GREMI DE MATALASSERS DE BARCELONA VA FER BENEIR I VA OFERIR LA BANDERA DE LA QUARTA COMPANIA DEL CINQUÈ BATALLÓ, DE SANT SEVER, DE LA CORONELA DE BARCELONA. A L'ACTE, QUE VA TENIR LLOC A LA CAPELLA DE SANTA LLÚCIA DE LA CATEDRAL DE BARCELONA EL PASSAT DISSABTE 14 DE DESEMBRE, HI VA ASSISTIR EL PRESIDENT DEL GREMI, ANTONI FELIU, ACOMPANYAT PEL PRESIDENT DEL CG, GAIETÀ FARRÀS, A MÉS D'ALTRES REPRESENTANTS DEL GREMI.

AMB DÓS VAN PARTICIPAR EN EL PROTOCOL DE VESTIMENTA I CLAVATGE DELS 13 CLAUS DE LA BANDERA, QUE, UNA VEGADA FINALITZAT, VA SER ENTREGADA A LA CORONELA

A dalt veiem el quadre del record de les festes commemoratives del Vè. Centenari de la fundació del Gremi de Mestres Matalassers 1952, on veiem la bandera, la imatge de Santa Llúcia, la relíquia i el penó.

EL GREMI DE MATALASSERS FA BENEIR LA SEVA BANDERA REGIMENTAL
 EL GREMI DE MATALASSERS DE BARCELONA VA FER BENEIR I VA OFERIR LA BANDERA DE LA QUARTA COMPANIA DEL CINQUÈ BATALLÓ, DE SANT SEVER, DE LA CORONELA DE BARCELONA. A L'ACTE, QUE VA TENIR LLOC A LA CAPELLA DE SANTA LLÚCIA DE LA CATEDRAL DE BARCELONA EL PASSAT DISSABTE 14 DE DESEMBRE, HI VA ASSISTIR EL PRESIDENT DEL GREMI, ANTONI FELIU, ACOMPANYAT PEL PRESIDENT DEL CG, GAIETÀ FARRÀS, A MÉS D'ALTRES REPRESENTANTS DEL GREMI, AMB DÓS VAN PARTICIPAR EN EL PROTOCOL DE VESTIMENTA I CLAVATGE DELS 13 CLAUS DE LA BANDERA, QUE, UNA VEGADA FINALITZAT, VA SER ENTREGADA A LA CORONELA.

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

Processo del protocol de lliurament a la Coronela de la bandera del Gremi de Matalassers, que va tenir lloc el dia 14 de desembre

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

APROVACIÓ DELS CAPÍTOLS I LES ORDINACIONS DE LA CONFRARIA DE L'OFICI DE MATALASSERS I VANOVERS DE BARCELONA PEL REI FERRAN II. DATA 17/12/1480

Fons. AHCB1-002/CCAM Consell de la Ciutat i Ajuntament Modern

El rei Ferran aprova els capítols i les ordinacions de la confraria de l'ofici dels matalassers i vanovers de la ciutat de Barcelona, instituïda sota l'advocació de santa Llúcia a l'església parroquial de Sant Miquel de Barcelona. La concessió es fa a petició del rector de l'església de Sant Miquel i dels prohoms de l'ofici. Les ordinacions regulen el règim intern de la nova confraria: reunió o Consell dels confreres, elecció anual de dos cònsols regidors i administradors, admissió de confreres, celebració de la festa patronal, provisió de fons i establiment de quotes ordinàries, custòdia de les escriptures, elecció de dos andadors, participació en els béns i sufragis, assistència a les exèquies, administració econòmica i retiment de comptes, etc.

A la part inferior esquerra: "In Diversorum secundo. Vidit generalis thesaurarius et pro conservare. F. CII. Dominus rex mandavit michi Ludovico Gonçales. Visa per Ludovicum Sanchez, generalem thesaurarium, et pro conservare. Probata".

Hi manca el segell, però es conserva la cinta de seda vermella i groga de la qual penjava. Al dors: "Registrata".

Signatura autògrafa.

Calaix 16-2/carpeta 67

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

Composició en forma d'arbre on hi ha representats tots els gremis de la Barcelona de l'Antic Règim, amb filacteris amb el seu nom i representació del sant patró, al cantó de l'esquerra a sota de tot podem veure el gremi dels matalassers, veure detall ampliat, amb la imatge de Santa Llúcia.

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

L'ofici de matalasser a Barcelona: un viatge al llarg de la seva història

Edita el Gremi de Matalassers